

SIEDEM CUDŮW KARKONOSZY

SPRÁVA KRKONOŠSKÉHO NÁRODNÍHO PARKU

www.krnapp.cz

Ministerstvo životního prostředí

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Tento projekt je spolufinancován
Státním fondem životního prostředí ČR
na základě rozhodnutí ministra životního prostředí.
www.mzp.cz www.sfzp.cz

Zalecana literatura dla pogłębienia wiedzy

FLOUSEK J., HARTMANOVÁ O., ŠTURSA J. & POTOCKI J. (eds) 2007: Karkonosze Przyroda, historia, życie. – Wydawnictwo Miloš Uhlíř – Baset, Praha: 864 stron.

KOCIÁNOVÁ M., ŠTURSA J. ET VANĚK J. 2015: Karkonoska tundra. Dyrekcja KRNP, 44 strony.

LOKVENC T. 1978: Wędrówka karkonoską przeszłością. Wydawnictwo Kruh, Hradec Králové, 268 stron.

PILOUS V. 2001: Karkonosze skał i kamieni. Dyrekcja KRNP, 32 strony.

PILOUS V. 2015: Wodospady Karkonoszy 1. i 2. Dyrekcja KRNP, 48 strony.

PILOUS V. 2016: Skały karkonoskiej tundry. Dyrekcja KRNP, 48 strony.

PILOUS V. 2016: Szczyty karkonoskiej tundry. Dyrekcja KRNP, 48 strony.

ŠTURSA J. 2009: Woda w Karkonoszach. Dyrekcja KRNP, 44 strony.

ŠTURSA J. 2012: Świat roślinny Karkonoszy. Dyrekcja KRNP, 32 strony.

ŠTURSA J. 2013: Karkonoska encyklopedia. Krajobraz, przyroda, ludzie. Dyrekcja KRNP, 88 strony.

ŠTURSA J. 2014: Czar Karkonoszy. Dyrekcja KRNP, 44 strony.

ŠTURSA J. & VANĚK J. 2016: Klejnoty karkonoskiej tundry. Dyrekcja KRNP, 48 strony.

VANĚK J., FLOUSEK J. ET MATERNA J. 2011: Atlas karkonoskiej fauny. Wydawnictwo Karmášek, České Budějovice, 386 stron

Karkonosze i Góry Izerskie, roczniki 1–50 (1967–2017)

Opera Corcontica (Karkonoskie prace – wydanie zbiorowe prac naukowych z Karkonoszy), roczniki 1–55 (1963–2018)

www.krnp.cz

Karkonosze w liczbach

Powierzchnia	631 km ² (czeskie Karkonosze 454 km ² , polskie Karkonosze 177 km ²)
Rozpiętość wysokości	od 400 do 1 603 m n.p.m.
Najwyższy szczyt	Śnieżka (1 603 m n.p.m.)
Klimat	wilgotny, znacznie zmienny, – średnia temperatura w roku od +6 °C do 0 °C, – 800–1 600 mm opadów rocznie, 150–300 cm śniegu, – na grzbietach leży ok. 180 dni w roku
Główne rzeki	Łaba, Biała Łaba, Úpa, Izerka, Izera, Mumlava, Kamienna, Wrzosówka, Podgórna, Łomnica i Jedlica
Najbardziej znane wodospady	Labský, Pančavský, Mumlavský, Úpský, wodospad Pudlavy, Szklarki, Wrzosówki, Podgórnej, wodospad Kamieńczyk
Skład geologiczny	granit, gnejs, łupki krystaliczne, fility
Stopnie wegetacyjne	podgórski (od 480 do 800 m n.p.m. – lasy górskie liściaste i mieszane) górski (od 800 do 1 200 m n.p.m. – lasy świerkowe, łąki górskie) podalpejski (od 1 200 do 1 450 m n.p.m. – porosty kosodrzewiny, torfowiska, kary lodowcowe) alpejski (od 1 450 do 1 603 m n.p.m. – porosty, trawiasta i kamienista tundra)
Główne gatunki drzew	klon jawor, jarzab pospolity, brzoza brodawkowata, brzoza karpacka, olsza szara, buk zwyczajny, świerk pospolity, sosna kosodrzewina
Liczba gatunków roślin kwitnących	ponad 1 300
Najbardziej znane z nich	pierwiosnek maleńki, jastrzębiec alpejski, zawilec narcyzowaty, goryczka trojeściowa, fiołek żółty sudecki, bliźniczka wyprostowana, wełnianka pochwowata, pięciornik złoty, dzwonek karkonoski, jarzab sudecki, malina moroszka
Liczba gatunków kręgowców	240, w tym 57 gatunków ssaków, 165 gatunków ptaków

<i>Najbardziej znane z nich</i>	sarny i jelenie, borsuk, lis, kuna, świergotek łąkowy i górski, krzyżodziób, cietrzew, myszołów, pliszka górska, żmija, jaszczurka żyworodna, traszka górska
<i>Najcenniejsze zjawiska przyrody nieożywionej</i>	kary lodowcowe, tory, gleby erodowane mrozem, lawiny śniegowe, wodospady, olbrzymie kotły
<i>Park narodowy</i>	po czeskiej stronie założony w 1963 roku, po polskiej stronie już w 1959 roku
<i>Dyrekcja KRNAP</i>	Vrchlabí, Dobrovského 3, 543 11, Republika Czeska
<i>Dyrekcja KPN</i>	Jelenia Góra-Sobieszów, ul. Chałubińskiego 23, 58–570, Polska
<i>Centra informacyjne Dyrekcji KRNAP</i>	Pec pod Sněžkou, Vrchlabí, Špindlerův Mlýn, Harrachov
<i>Centra informacyjne Dyrekcji KPN</i>	Sobieszów, Karpacz, Domek Myśliwski, Szklarska Poręba
<i>Roczna frekwencja gości w Karkonoszach</i>	czeska strona 4,8 miliona, polska 2,5 miliona
<i>Trasy turystyczne</i>	czeska strona 800 km letnich i zimowych oznakowanych tras, polska strona 230 km

Łąbskie meandry na dnie Kotła Panczawy (Pančavská jáma)

Cuda świata, Republiki Czeskiej i Karkonoszy

Współzawodnictwo jest nam bliskie, dlatego nic dziwnego, że od dawna próbujemy wybierać i w różnych rankingach porównywać to najpiękniejsze, najciekawsze, najcenniejsze z tego, co nas otacza. Większość z nas na pewno pamięta przynajmniej niektóre z siedmiu cudów świata, to znaczy wyboru unikalnych starożytnych budowli, które w regionie Morza Śródziemnego i Środkowego Wschodu stworzył człowiek. Piramidy w Gizie, wiszące ogrody Semiramidy, Zeus Fidiasza w Olimpü...

Większość dawno zanikła, ale piramidy podziwiamy do dziś. Następnie powstała lista 7 przyrodniczych cudów świata, do których zaliczyliśmy dżunglę w Amazonii i Amazonkę, wodospady Iguaçu, wyspę Komodo... Chęć do wzajemnego konkurowania nie opuściła nas, więc w 2007 roku wybraliśmy 7 nowych cudów świata, nawet powstała lista najciekawszych miejsc w Republice Czeskiej. Na niej na drugim miejscu, zaraz za Mostem Karola, znajduje się dosyć kontrowersyjna budowla elektrowni szczytowo-pompowej Dlouhé Stráně w Grubym Jesioniku. Z dużej wysokości niewątpliwie dzieło wspaniałe, ale czy dla jego realizacji było konieczne rozebranie połowy góry, to już jest kwestia, która nas najprawdopodobniej podzieli na dwa przeciwne obozy.

Kiedy zbliżała się rocznica pół stulecia Karkonoskiego Parku Narodowego, powstał pomysł ogłoszenia ankiety wśród ludzi, którym Karkonosze przypadły do serca, i wybrania spośród fenomenów przyrodniczych gór siedmiu cudów Karkonoszy. W 2013 roku odbyło się zliczanie głosów i lista siedmiu naj... była na świecie. Dla wielu z nas było niespodzianką, że wśród siedmiu pierwszych nie było takich miejsc, jak

Śnieżka, wodospad Labský vodopád, jeziora lodowcowe Wielki i Mały Staw lub Śnieżne Kotły. Najwięcej zwolenników (spośród tych, którzy wystali swój głos) ma następujących siedem miejsc Karkonoszy w następującej kolejności:

1. Dolina Giganta (Obří důl)
2. Wodospad Mumlavý (Mumlavský vodopád)
3. Łabskie meandry
4. Wodospad Pančavský vodopád
5. Kocioł (Kotel)
6. puszcza Rýchorský prales
7. Niebieska Dolina (Modrý Důl)

Kolejność jest dosyć subiektywna, ponieważ niektórym na przykład podobają się piękne widoki ze szczytów gór, innym barwy jesiennego krajobrazu, atmosfera górskiej puszczy, dźwięki wody, monumentalność skalnych ścian, itd. Kiedy po jakimś czasie takie głosowanie powtórzy się, jestem pewien, że kolejność pierwszych siedmiu będzie inna. Ale tym razem na stronach tej drobnej broszury przedstawiamy podanych powyżej siedem cudów Karkonoszy. Wybierzcie sami, które miejsce właśnie Wy wybieriecie wyruszając w Karkonosze.

Dolina Giganta (Obří důl) – skarb Karkonoszy

Niewiele miejsc w Karkonoszach obfituje w barwne, górskie krajobrazy, żywą przyrodę, będące świadectwem burzliwej historii wydobycia w naszych najwyższych górach. Dźwięczny przydomek kraju pod Śnieżką jest uzasadniony.

Karling Śnieżki przez firn na górnym skraju kotta Úpské jámy

Najgłębsza dolina w Republice Czeskiej stwarza swoją różnicą wysokości 600 metrów od dna do szczytu Śnieżki niepowtarzalną wysokogórską scenierię. Na jej zboczach, przemodelowanych zwłaszcza czwartorzędowymi lodowcami, erozją rzeczną, lawinami śniegowymi i ziemnymi, rozciąga się barwna mozaika skalistych ścian, kamiennych rumowisk, uformowanych przez mróz kształtów reliefów, oraz różnej flory i fauny górskich świerczyn, bogatych alpejskich niw i arktycznej tundry na szczycie Śnieżki i Góry Studziennej (Studniční hory).

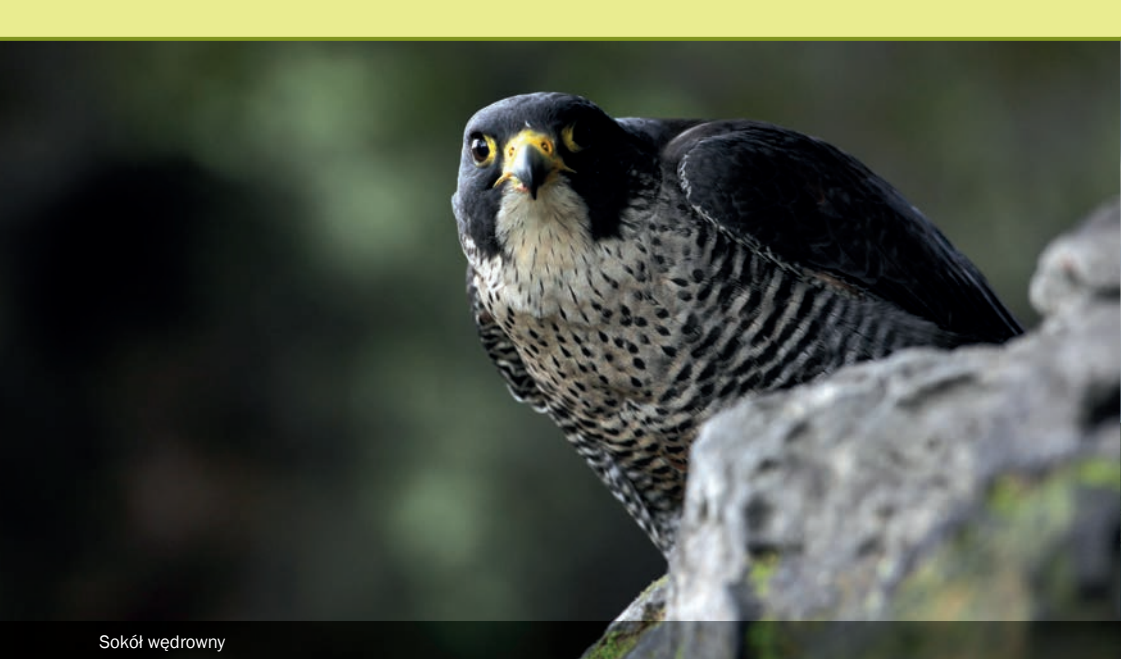
Kocioł Olbrzyma formowały potężne siły przyrody – lód, śnieg, wiatr i mróz. Zostawiły swoje ślady w postaci rozmaitych kształtów reliefów (nieckowa dolina, karling Śnieżki, zerodowane przez mróz gleby na szczytach Śnieżki i Góry Studziennej, kary i moreny lodowcowe). Znajdziemy tam wyraźne ślady po lawinach śniegowych i ziemnych, bogate środowisko geologiczne, gdzie występują

różne właściwości granitowego masywu i łupki gnejsowe, potężne wodospady Horní i Dolní Úpský, lub dowody dziczającego biegu rzeki Úpy pod potokiem Rudný potok.

Kocioł Olbrzyma, najcenniejsza przyrodniczo dolina w naszym kraju, jest przykładem doliny lodowcowej – trogu. Jej profil poprzeczny w kształcie litery U jest

Wodospad Dolní Úpský vodopád
znajduje się niedaleko znanego
„ogródka” górskiego Čertova
zahrádka, gdzie gnieździ rzadki sokół
wędrowny (dlatego tu obowiązuje cały
rok zakaz wstępu!)

Sokół wędrowny

dowodem zlodowacenia czwartorzędego i wcześniejszego, kiedy ze zboczy cyrków lodowcowych dolin Úpská jáma, Studniční jamy i Modrý důl spływały aż do dolnego skraju miejscowości Pec pod Sněžkou potężne języki lodowcowe o długości ponad 5 km.

W Dolinie Giganta znajduje się znane stanowisko botaniczne Čertova zahrádka, a w górnej części doliny Krakonošova zahrádka, dwa skarbcze przyrodnicze z bogatą florą i fauną, którą kiedyś bardzo dawno odkrywali słynni przyrodnicy. Należał do nich również Tadeáš Haenke, który szczegółowo opisał już w 1786 roku bogactwo przyrody Kotła Olbrzyna i okolicznych części Karkonoszy. Bogactwo flory stanowiska Čertova zahrádka jest związane z występowaniem bogatszego w minerały porfirytu, Krakonošova zahrádka jest natomiast w strefie lawin śniegowych, które już tysiące lat nie pozwalają na to, aby w tych miejscach doliny lodowcowej Úpská jáma

rozprzestrzeniły się górskie świerczyny lub kosodrzewina, rosące wszędzie dookoła.

Nasi przodkowie już od średniowiecza wykorzystywali bogactwo przyrody Kotła Olbrzyna. Wybudowali szereg drewnianych górskich chat, na płaskim dnie pasali bydło i kosili górskie łąki, karczowali górskie lasy. O ich działalności świadczą liczne historyczne obrazy i ryciny. Na zboczach Śnieżki jest wiele dowodów obecności ówczesnych mieszkańców. Mozolne wydobycie ekskluzywnie przedstawia podziemne muzeum Důl Kovárna, wykorzystujące atmosferę starych sztolni. W kapliczce w górnej części doliny Kocioł Olbrzyna jest miniaturowa ekspozycja klepek żywnościowych z końca XVIII wieku, kiedy to wielkie powodzie i obsunięcia ziemi wpłynęły na losy naszych przodków. Udało się nawet zrekonstruować miejsce i postać ówczesnej grodzi w górnym biegu Úpy, którą miejscowi wykorzystywali do spalania drewna.

Góra Studzienna (Studniční hora) i dolina Úpská jáma

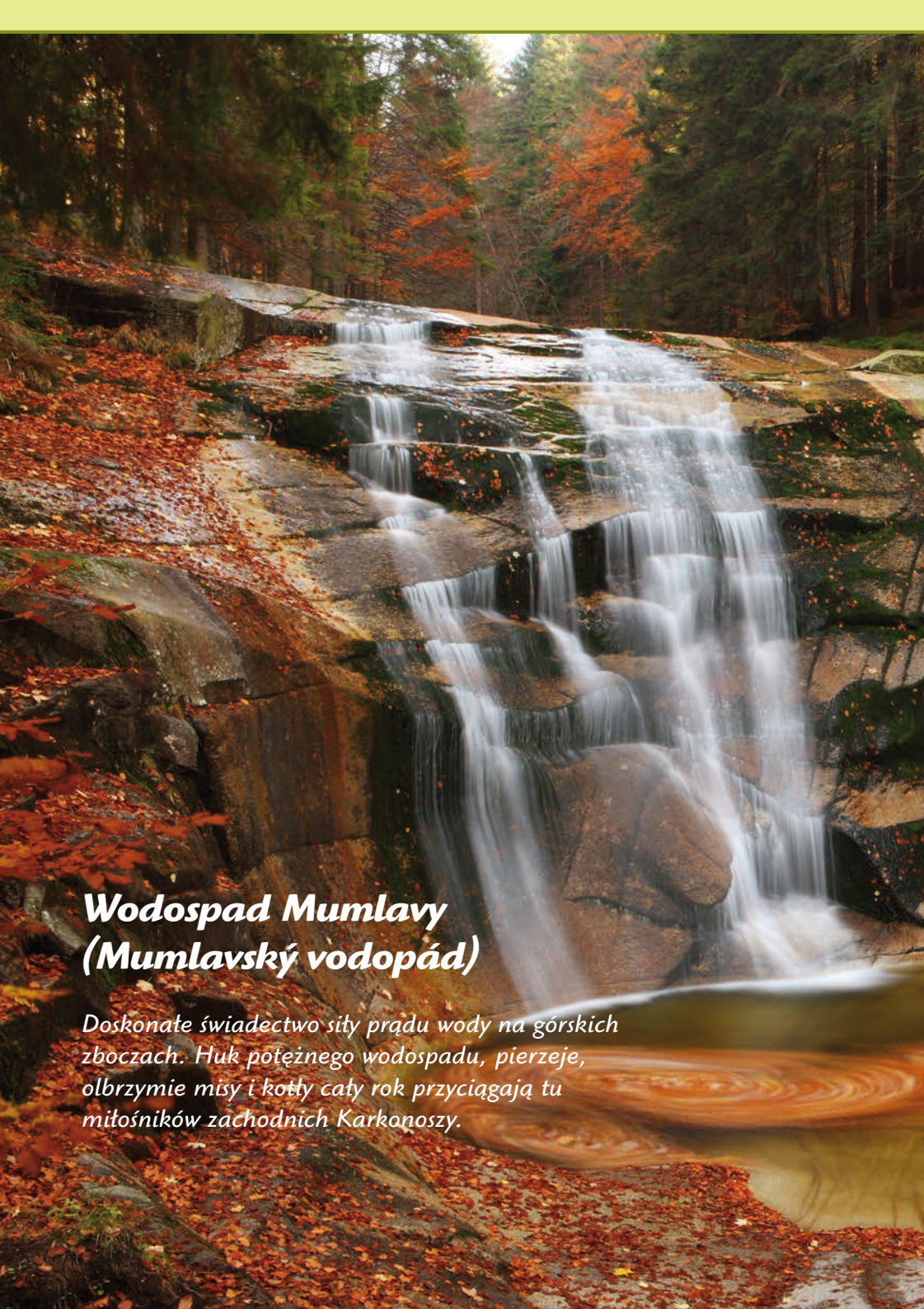
Fiołek żółty sudecki należy do rzadkich gości na karkonoskich górskich łąkach

Porfirytowe ściany ogródka Čertova
zahrádka zamieszkuje jaskrawa driakiew
Iśniąca

Endemiczny dzwonek karkonoski

Wodospad Mumlavy (Mumlavský vodopád)

Doskonale świadectwo sily prądu wody na górskich zboczach. Huk potężnego wodospadu, pierzeje, olbrzymie misy i kotły cały rok przyciągają tu miłośników zachodnich Karkonoszy.

W Karkonoszach jest znanych ponad sto małych i monumentalnych wodospadów, które swoją dynamiką, barwami i dźwiękami zaliczają się do wyjątkowych zjawisk bogatego krajobrazu i przyrody Karkonoszy. Wodospad Mumlavy w zachodnich Karkonoszach należy do najliczniej odwiedzanych przez turystów. Jest to prawdopodobnie najpotężniejszy wodospad w Republice Czeskiej, o średnim przepływie około 750 l/s, i jest łatwo dostępny dla turystów. Spada po wygładzonych granitowych płytach skalnych, a bystry prąd rzeczki Mumlavy wydrążył tu dwa interesujące olbrzymie kotły, które swoją wielkością nie mają u nas konkurencji. Podobne eworsyjne kształty znajdują się aż w Tatrach Wschodnich, Alpach i Skandynawii.

Wodospad Mumlavy znajduje się w dolnej części doliny górskiej Mumlavy, a na jego powstanie miały wpływ specyficzne warunki tektoniczne w tej części Karkonoszy. W trzeciorzędzie, a raczej czwartorzędzie wyraźnie wpłynęły one na erozję rzeczki Mumlavy, która zaczęła się od tzw. erozji wstecznej w granitowym podłożu, w zależności od jego twardości i popękania i modelowała serię kaskad, pierzei i wodospadów. Wodospad Kotłowy (górny) i właściwy, główny Wodospad

Mumlavy (dolny) należą do najbardziej atrakcyjnych.

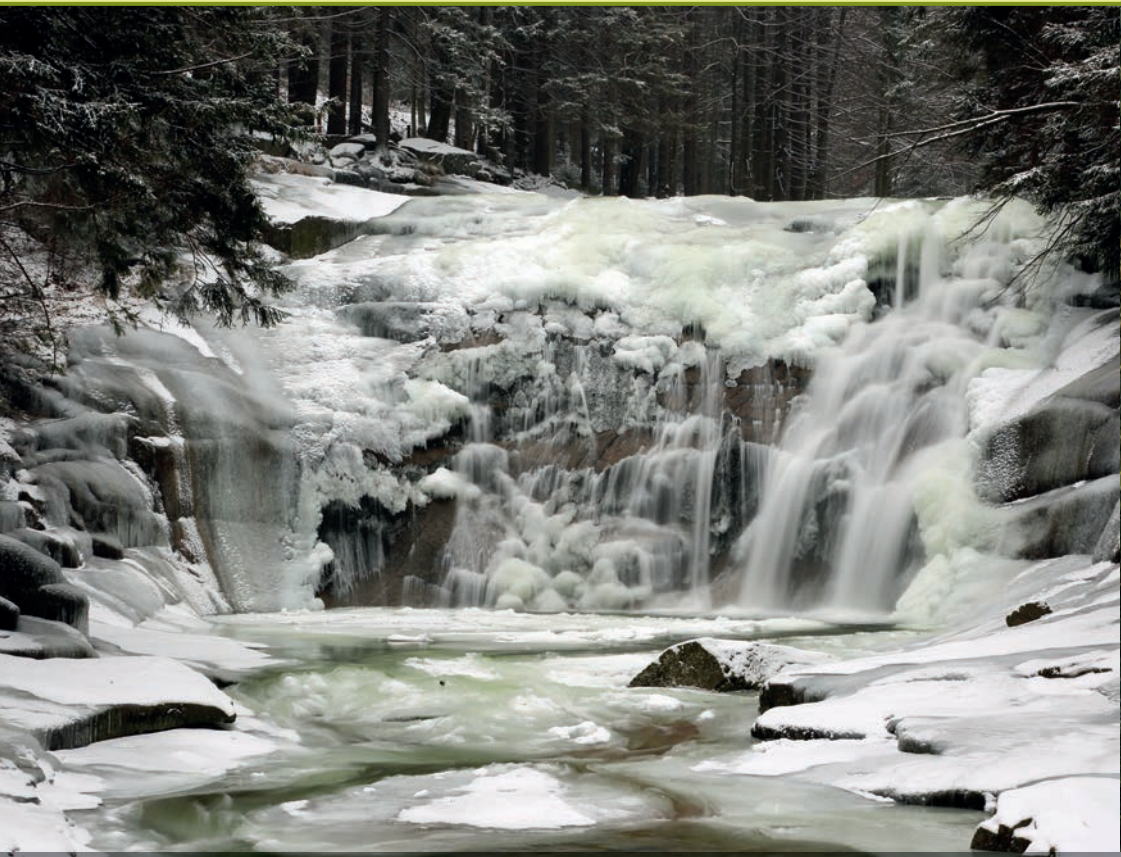
W górskich korytach i cieśninach gwałtownie wirująca woda potrafi krążyć z porywanymi otoczkami lub piaskiem i modelować w skalistym podłożu olbrzymie misy i kotły. W Karkonoszach zbadano ich około 550, zwłaszcza na Izerze, Łabie, Úpie lub potoku Kotelský potok. Chodzi o proces zwany eworsją, natomiast wodospad bywa najczęściej produktem tzw. erozji wstecznej. Między

Jeden z dwóch olbrzymich kotłów. Bystry prąd wody już tysiące lat je formuje i pogłębia

Jesienna atmosfera w okolicy Wodospadu Mumławy należy do najpiękniejszych...

...choć zamarznięte lodowe królestwo też coś w sobie ma

pierzejami (nad wodospadem) i kipielą (pod wodospadem) dochodzi do wirowania prądu wody, który draży podłoże w kierunku przeciwko prądowi rzeki. Im szybciej, tym mniej odporne i bardziej erodujące jest podłoże pod wodospadem. Erozja wsteczna górskiej rzeki w ten sposób w ciągu tysiącleci modelowała doliny górskie w kierunku powrotnym do źródeł.

Bezpośrednią okolicę Wodospadu Mumlavy pokrywają mieszane lasy górskie, gdzie dominują świerki, buki i jarząby. Przemiany ich kolorów wraz z porami roku, oraz zmienne barwy glonów, mchów i bylin w korycie rzeki,

wraz z mieniącym się prądem wody lub błękitem zlodowaciałych wodospadów są głównymi powodami, dla których to miejsce jest tak ulubione wśród turystów. I to nie tylko w dzisiejszych czasach, ale już od początku turystyki w Karkonoszach. Hrabia Jan Harrach już pod koniec XIX wieku zlecił wybudowanie obok wodospadu schroniska turystycznego, co wraz z łatwym dostępem do tego miejsca w pobliżu Harrachova stopniowo uczyniło z Wodospadu Mumlavy jeden z naszych najpopularniejszych wodospadów w ogóle. Seria historycznych widokówek, oraz żywy ruch turystyczny dziś są tego dowodem.

Jedna z dziesiątek widokówek
rozsyłanych od Mumławy do całej
Europy

Riesengebirge

Der Mummelfall 728 m

An aerial photograph of a river meandering through a dense forest of evergreen trees. The ground is covered in snow, and the trees are illuminated by a warm, golden light, likely from the setting or rising sun. The river flows in a winding path through the center of the frame.

Łabskie meandry

Jak srebrny wąż wiję się Łaba na dnie Kotta Pančawy (Pančavská jáma). Tu jeszcze nie przypomina potężnej wielkiej europejskiej rzeki przed jej ujściem do Morza Północnego, leżącym ponad tysiąc kilometrów stąd.

Powoli płynąca woda w meandrach Łaby niczym nie przypomina burzliwego i erodującego biegu na wiosnę

Podczas wędrowki ze Szpindlerowego Młyna [czes. Špindlerův Mlýn] do schroniska Labská bouda na samym końcu doliny Labský důl otwiera się wspaniała panorama trzech karów lodowcowych Harrachovy, Pančavské i Navorské jámy, oraz srebrne wstążki dwóch wielkich karkonoskich wodospadów – Wodospadu Panczawy i nieco wyżej Wodospadu Łaby. Źródła są ukryte na niedalekim płaskowyżu, a skromna górska rzeka, niczym nie przypominająca późniejszej wielkiej europejskiej rzeki,

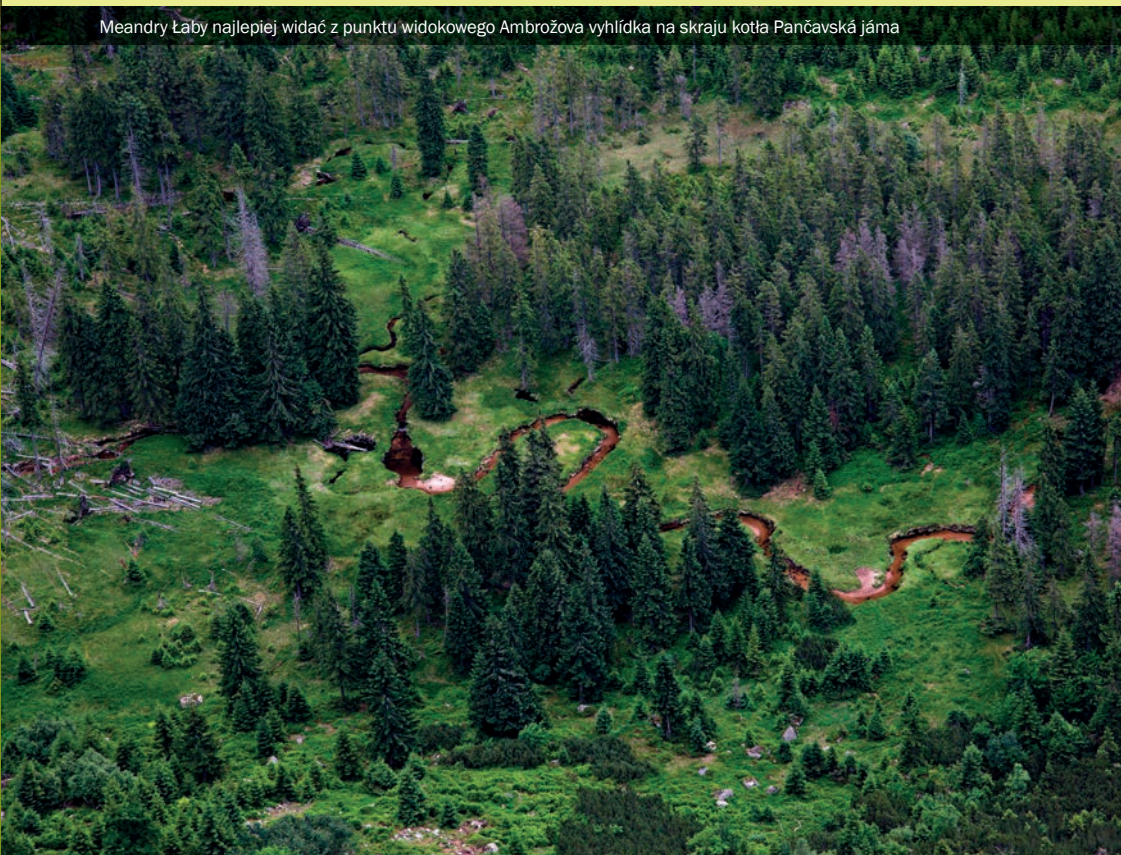
spada do doliny Labské jámy, aby na dnie tej środkowej – Pančavské jámy – wymodelowała interesujące kręte meandry. Co prawda są one widoczne tylko z trasy turystycznej między Wodospadem Panczawy i schroniskiem Labská bouda, ale nie można ich nie zauważyć, ponieważ w górnym biegu rzeki jej meandrowanie nie jest aż tak częste. Tu umożliwiły to głębokie namoty na płaskim dnie doliny Pančavská jáma, ale również dawne naturalne procesy, które tu przebiegały.

Ze stromych zboczy doliny Pančavská jáma w przeciągu tysięcy lat nieprzerwanie zsuwał się kamienisty, gliniasty i organiczny materiał i płaskie dno doliny stopniowo zamulało się głębokimi sedimentami. Najnowsze badania potwierdzają też obecność płytkiego jeziora lodowcowego, które jednak nie zachowało się i zostało całkowicie napełnione kamienistym namulem. Wysoki poziom wody podziemnej przyczynił się tutaj do powstania kilkumetrowych warstwa torfowych, i właśnie ich szczegółowa analiza palinologiczna przyniosła dowody istnienia jeziora, chociaż znacznie mniejszego, niż są jeziora we wschodniej części polskich Karkonoszy. Silny prąd Łaby następnie w torfowym podłożu stopniowo wytworzył meandry o głębokości

aż dwóch metrów. Ich wygląd przy większych opadach zupełnie się zmienia, ponieważ trawiaste pionowe ściany od czasu do czasu odrywają się, a gliniaste, piaszczyste lub kamieniste namuły na dnie Łaby w efekcie zmieniają swój kształt i rozmieszczenie. Dno doliny Pančavská jáma wypełnia też inne jezioro – jezioro chłodnego i wilgotnego powietrza, które w niektórych sytuacjach klimatycznych spływa ze zboczy do doliny, gdzie się gromadzi, wspomaga tworzenie dalszego torfu i wpływa na tutejszą florę.

Meandrujące koryto przeważnie występuje w dolnym biegu rzek na nizinach. Specyficzne warunki naturalne w dolinie Pančavská jáma jednak umożliwiły to również tutaj, na wysokości 1 046 m n.p.m.

Meandry Łaby najlepiej widać z punktu widokowego Ambrožova vyhlídka na skraju kotła Pančavská jáma

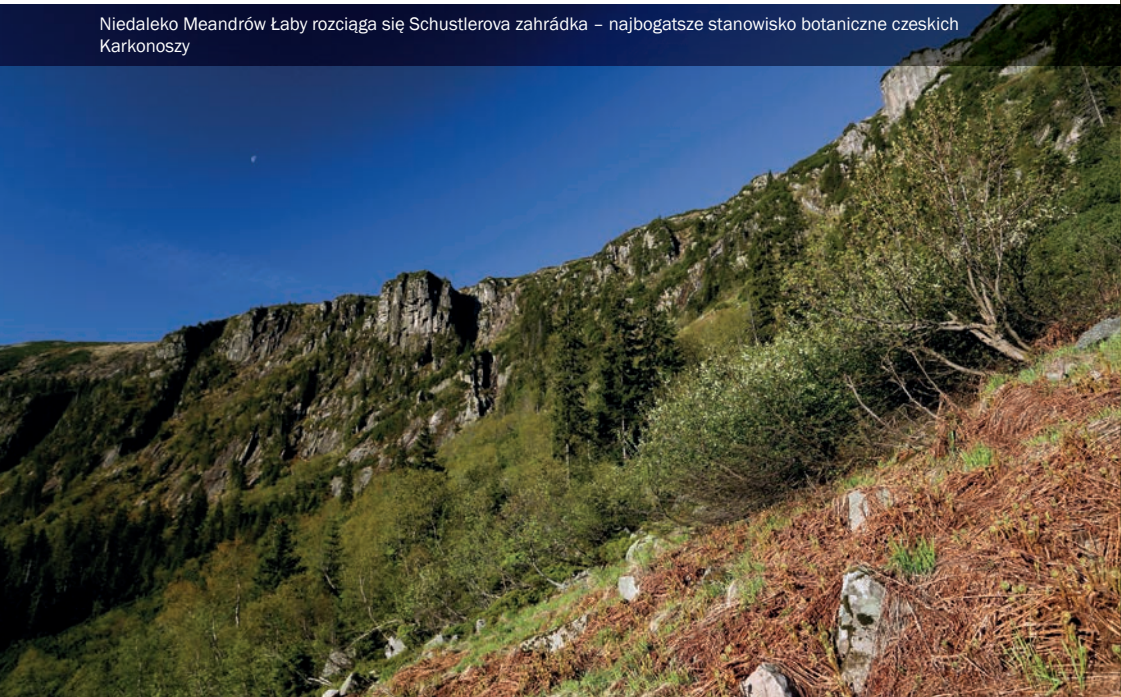

Pančavská jáma należy do klejnotów przyrodniczych Karkonoszy. W miejscu zwanym Schustlerova zahrádka, które rozciąga się nad Meandrami Łaby, rosną rzadkie wysokogórskie byliny i krzewy, bliską okolicę meandrów na początku lata zdobią błękitne tojadki sudeckie, różowe miłosny górskie, lub żółte starce kędzierzawe. Na potężnych liściach lepiężników żyje nasz największy ryjowiec – rozpucz lepiężnikowiec. A w meandrach znalazła azyl liczna populacja pstrąga źródlanego, który jednak został przywieziony do Karkonoszy na początku XX wieku. Jest to odporna ryba i przeżyła tutaj również znaczne zakwaszenie wody w wyniku klęski emisyjnej, która dotknęła Karkonosze pod koniec ubiegłego wieku. Inaczej niż w przypadku rdzennego pstrąga potokowego, który wtedy w większości karkonoskich potoków, rzek i rzeczek wyginął.

Z drogi Harrachova cesta, która prowadzi niedaleko, meandry w płaskim

dnie doliny nie są wcale widoczne, i ze względu na statut I. strefy KRNAP turyści nie mogą zobaczyć meandrów z innego miejsca, niż z górnej krawędzi doliny Pančavská jáma, bądź z punktu widokowego wodospad Pančavy, lub w punktu widokowego Ambrožova vyhlídka. Nazwisko światłego hrabiego Jana Harracha jest związane z wieloma miejscami Karkonoszy, ponieważ znacznie przyczynił się do rozwoju turystyki i budowy dobrych dróg górskich. Zlecił wybudowanie również tej drogi, łączącej Špindlerův Mlýn ze schroniskiem Labská bouda i Harrachovem (1879). Później została też nazwana jego imieniem. Według niektórych danych historycznych trawiaste dno doliny Pančavská jáma w przeszłości było czasem wykorzystywane też do koszenia i suszenia dobrego siana i do doliny Labské jámy chodzili zbierać owoce porzeczek skalnej, różne zioła lecznicze, a w meandrach Łaby łowili też pstrągi potokowe.

Niedaleko Meandrów Łaby rozciąga się Schustlerova zahrádka – najbogatsze stanowisko botaniczne czeskich Karkonoszy

Goryczka trojeściowa – roślina herbowa
Karkonoskiego Parku Narodowego

Cisza w dolinie Pančavská jáma odpowiada
cietrzewiowi – dzikiemu rycerzowi
karkonoskich gór

Wiosenne pola firnowe na lawiniskach karkonoskich kotłów
gospoczą rzadkie włókniste głony, wielkie kolonie których
powodują różne zabarwienie śnieżnych pól

Wodospad Panczawy (Pančavský vodopád)

Górski potok spadający po granitowych skałach do Kotła Panczawy jest już całe stulecie popularnym celem turystów. Podczas roztopów wiosennych lub po ulewnych deszczach odbywa się tu wspaniałe przedstawienie.

Najwyższy wodospad Republiki Czeskiej i wszystkich europejskich średniogórzy otrzymał nazwę od potoku Pančava (niemiecka nazwa Pantsche, co w miejscowym narzeczu znaczyło chlapać, pluskać, chlupotać). Cała kaskada spada z górnej krawędzi doliny Pančavské jámy z wysokości 1 298 metrów na 1 150 m n.p.m., główny prąd wodospadu mierzy 148 m a słabsza odnoga południowa 162 metry. Pančava odprowadza wodę z części tundry arktycznej w płaskiej depresji torfowiska Pančavské rašeliniště, które dzięki swojemu bogactwu przyrody zostało wpisane w 1993 roku na listę Konwencji Ramsarskiej chroniącej najcenniejsze mokradła świata.

Kto oparłby się pokusie podejść tak blisko do ostrej górnej krawędzi Wodospadu Panczawy na wysokości około 1 300 m n.p.m. Umożliwia to punkt widokowy nad Wodospadem Panczawy

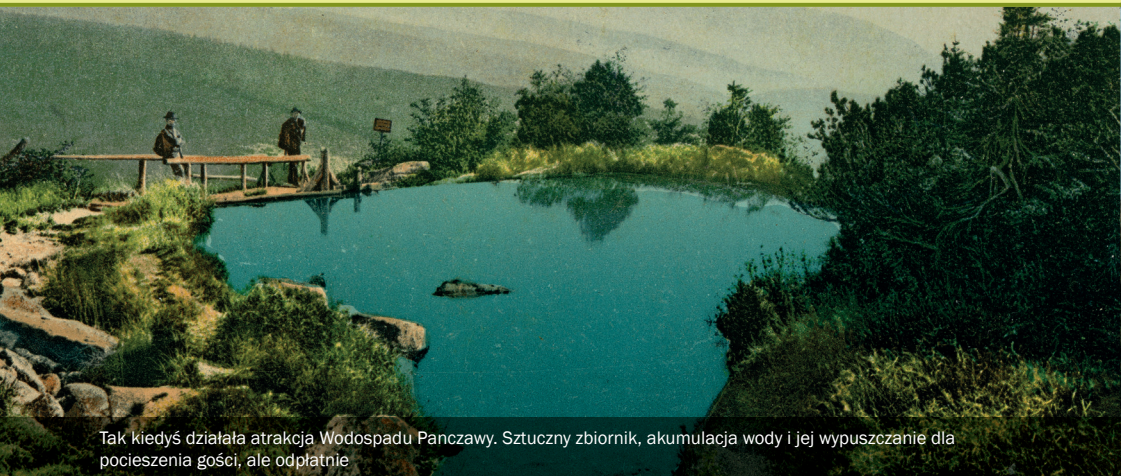
Jest to wodospad skandynawskiego typu, najdoskonalszy u nas i w całej Europie Środkowej. Jego monumentalność podkreśla jeszcze granitowe podłoże z wyraźną strukturą blokową. Dzieli się na cztery wyraźne stopnie o wysokości 36, 39, 23 i 20 metrów, które zwłaszcza w okresie wiosennych roztopów (zazwyczaj w pierwszej połowie maja) lub podczas gwałtownych letnich ulewnych deszczów tworzą niezwykłą optyczną i dźwiękową atmosferę w dolinie Pančavská jáma. W bardziej suchych porach roku kilkuramienny wodospad zmienia się tylko w drobne wstążki, które zdobią strome zbocza lodowcowego karu. Podczas periodycznych mrozów bez śniegu wzburzona przez wiatr rozproszona woda zmienia się w filigranowe lodowe ozdoby w okolicy górnych partii wodospadu, co bywa z wdzięcznością wykorzystywane przez dziesiątki fotografów.

Wodospad Pančavský vodopád dzieli lodowcowy kar doliny Pančavská jáma na dwie części. Dalej na północ rozciąga stanowisko zwane Schustlerova zahrádka, botanicznie najbogatsze miejsce po czeskiej stronie Karkonoszy. Nazwę otrzymało od nazwiska geobotanika Františka Schustlera, który już na początku XX wieku wykorzystał swoją wybitną znajomość karkonoskiej przyrody i w 1923 roku opracował pierwszy projekt ogłoszenia Karkonoszy parkiem narodowym. W przebogatej galerii rzadkich roślin na zboczach stanowiska botanicznego Schustlerova zahrádka nie brakuje najstarszego gatunku Karkonoszy – endemicznego jarzębu sudeckiego. Pierwszy raz zarejestrowano tutaj występowanie „czerwonego śniegu“, którego zabarwienie powoduje masowa obecność glonów śniegobłonnych, oraz odkrycie pierwszych

w Karkonoszach pokutników – osobliwych, powstałych w wyniku sublimacji kształtów śniegu znanych ze światowych wysokich gór – pochodzą z tych miejsc. Lawinowe zbocza pokrywają odporne krzewiaste krzywolasy o osobliwych kształtach, których jesienne barwy są niemożliwe do przecenienia. Do doliny Pančavská jáma już przed ponad dwudziestoma laty wrócił też sokół wędrowny. Wodospad Pančavský vodopád i potężny kar doliny Pančavská jáma są najlepiej widoczne z dolinnej drogi do schroniska Labská bouda. Jednak nie radzimy

Wraz z przyściem pierwszych mroźnych dni z naturalnych tworów skrapianych wodą Wodospadu Panczawy powstaje osobliwe lodowe królestwo

Tak kiedyś działała atrakcja Wodospadu Panczawy. Sztuczny zbiornik, akumulacja wody i jej wypuszczanie dla pocieszenia gości, ale odpłatnie

skręcania z niej, ponieważ znajduje się na terenie najściślej chronionej strefy Karkonoskiego Parku Narodowego!

Wodospady Pančavský i niedaleki Labský vodopád inspirowały artystów w dawnych i niedawnych czasach, dlatego są uwiecznione, czasem ze znaczną artystyczną przesadą, czasem ściśle realistycznie, na niezliczonej liczbie rycin, szkiców, fotografii, lub historycznych widokówek. Oba wodospady nie należą do najbogatszych w wodę, dlatego w czasach rozkwitu karkonoskiej turystyki wybudowano tu mniejsze tamy, które wykorzystywano dla pocieszenia

turystów. Na skraju doliny Pančavská jáma w tym celu wybudowano budkę dla obsługi i mały bufet, druga stała przy drodze doliną Labský důl. Kiedy na dole zgromadziło się dosyć turystów i została wybrana opłata 10 krajcarów, zabrzmiała z dołu trąbka i woda nagromadzona na tamie zaczęła chwilę grzmieć trasą wodospadu Pančavský vodopád. Atrakcja z pewnością piękna, ale dawno opuszczona. Kto chce przeżyć takie wrażenia, powinien przyjść do doliny Labské jamy wczesną wiosną, kiedy topnieje pokrywa śniegowa. Krajcarów nie trzeba, atrakcja działa bez nich.

Zupełnie inną jest historia endemicznego jarzębu sudeckiego, który rośnie na zboczach lawinowych niedaleko Wodospadu Panczawy

Wychodnia skalna niedaleko punktu widokowego koło Wodospadu Panczawy jest podręcznikowym przykładem blokowego rozpadu granitu w wyniku wietrzenia mrozem

Kocioł (Kotel)

We wschodnich Karkonoszach trudno nie zauważyć pokrytego lasami masywu Czarnej Góry, mieszkańcy lub goście zachodnich Karkonoszy delektują się widokami na Kocioł i niedaleką Łysą Górę.

Mały i Duży Kocioł zdradzają obecność dawnych lodowców i siły modelującej systematycznie spadających lawin śniegowych

Dla mieszkańców Jilemnicka i całych zachodnich Karkonoszy sylwetka Kotta (wcześniej też Kokrháč) jest bliższym symbolem Karkonoszy, niż dużo wyższa Śnieżka we wschodniej części gór. Nie jest to tylko patriotyzm lokalny, ale również wartość krajobrazowa, ponieważ wyraźny szczyt o wysokości 1 435 m n.p.m. i dwa lodowcowe kary Wielki i Mały kocioł (Velká i Malá Kotelní jáma) są widoczne z daleka i z bliska o każdej porze roku (czego nie można powiedzieć o Śnieżce). Między karkonoskimi tysięcznikami Kocioł zajmuje ósmą pozycję (1. Śnieżka, 2. Łączna Góra (Luční hora), 3. Studzienna Góra (Studniční hora), 4. Wielki Szyszak (Vysoké Kolo) 5. Łabski Szczyt (Violík) 6. Smogornia (Stříbrný hřbet) 7. Mały Szyszak (Malý Šišák)). Również historia szerszej okolicy tej dominanty zachodniej części Czeskiego Grzbietu oferuje mnóstwo atrakcji, które warto bliżej poznać.

Jezioro mchowe pod górą Kocioł (Kotel) – jedyne wciąż istniejące po czeskiej stronie Karkonoszy

Lodowcowe kotły Wielki i Mały kocioł (Velká i Malá Kotelní jáma) należą do najpiękniejszych w całych Karkonoszach. Choć nie przechodzą w wyraźną dolinę lodowcową (koryto), jak w przypadku Kotła Olbrzyma i Kotła Łabskiego, ślady czwartorzędowych lodowców są tu dobrze widoczne. Świadczą o tym dolne i boczne moreny lodowcowe, które już głęboko w leśnym poroście zamykają Jezioro Mchowe, jedyne zachowane jezioro lodowcowe po czeskiej stronie Karkonoszy. Oba kotły dzieli ostry grzebień skalny, w którego górnej części znajduje się też najwyżej położone wyrobisko górnicze nie tylko Karkonoszy, ale również Czech. W drugiej połowie XIX wieku wydobywano tu rudę miedzi a dziś już tylko krótkie

sztolnie przypominają ówczesną działalność człowieka. Złoże skarnowe powstało tutaj na styku kwaśnych skał z wtarceniami wapienia i erlanu, których obecność wyjątkowo wzbogaca faunę obu Kottów.

Kotły są bogate w interesującą faunę, co zawdzięczają bogatym w minerały erlanom (rodzaj metamorficznego wapienia), które w wyniku rozpadu wzbogacają rumowiska i glebę na zboczach kottów. Rosną tu niektóre endemiczne rośliny Karkonoszy, np. turzyca karkonoska i turzyca skalna, oraz świerzbica polna. Na kamiennych rumowiskach licznie występuje paproć zmienka górska, a kwieciste alpejskie niwy grają barwami kwiatów naparstników, tojadów,

Wychodnia skalna Harrachovy kameny na górnej krawędzie Dużego Kotła tworzy wyraźną sylwetkę w tych miejscach

ostrózek, czy też modrzyków. Oba kotły należą do tras często spadających lawin, dlatego miejscami pokrywają je tylko wytrwałe krzywolasy, gdzie nie brakuje w czasie kwitnienia wyraźnej czeremchy skalnej. Oprócz powszechnie występującego ptactwa górskiego odnotowano tu też występowanie pięknie zabarwionego alpejskiego nagórnika zwyczajnego, najprawdopodobniej w czasie migracji. W kotłach występuje też rzadki płochacz skalny lub białorzytka zwyczajna.

Kotły są miejscem, gdzie znajdują się słynne tzw. karkonoskie ogródki. W Wielkim Kotle jest to ogródek Kotelská

zahrádka, bogaty w rzadkie gatunki botaniczne, natomiast na północnym zboczu Kotła leży ogródek Růženčina zahrádka, z którym jest związanych wiele teorii i legend o tym, jak i dlaczego właśnie tu powstał. Jest to wyraźny kamienny wał w kształcie wielokąta, który ogranicza część alpejskiej łąki nad drogą wzdłuż północnego zbocza Kotła. Nie jest to jednak ogród botaniczny, ale dzieło rąk człowieka, który w planie przypomina stylizowany kwiat róży i może mieć związek z imieniem Rosa/Róża, jakie nosiła małżonka Aloisa Harracha, właściciela posiadłości Małżonkowie odwiedzili to

miejsce w 1743 roku, dlatego jest to jedno z możliwych wyjaśnień pochodzenia nazwy. Natomiast jednoznaczna historię mają małe betonowe bunkry „řopíki“, przypominające smutną historię naszego państwa przed początkiem II wojny światowej. Z okresem wojennym był związany los dziś już nieistniejących koszar Jestřábí boudy, które wybudowano jako czechosłowackie koszary w związku z budową linii umocnień na grzbietach Karkonoszy. W czasie wojny była tu niemiecka stacja badawcza, gdzie niemieccy naukowcy Herdemerten i Knöspel przeprowadzali różne obserwacje porównawcze warunków tundrowych Karkonoszy i Skandynawii, później też obiekty do ćwiczeń niemieckich jednostek wojskowych. Z ośrodka Horní Mísečky prowadzi przez oba Kotły licznie wykorzystywana trasa Krakonošova cesta na Dvoračky i dalej do Harrachova, lub przez przełęcz między Łysą Górą i Kotletem z powrotem na grzbiety zachodnich Karkonoszy.

Goździk okazały znajdziemy tylko na erlanowych wychodniach grzbietu między kotłami

Lawiny śniegowe i ziemne niestrudzenie formują drzewa i krzewy na torach lawin. Tak powstają krzywolasy, osobliwe formacje drzew, wśród których jest też brzoza karpacka

Puszcza Rýchorský prales

Poskręcane pnie buków z zarodniami hub, barwne przemiany, wonie i tajemnicze dźwięki – tak widzą wszyscy karkonoscy fotografowie jesienny plener górskich buczyn na szczycie Rýchor.

Starość i młodość – nieustanna walka o przestrzeń życiową w górskim lesie

Górska buczyna o osobliwych kształtach na płaskim wierzchołku masywu Rýchor nie jest prawdziwą puszczą, ale ponieważ co najmniej dwieście lat już się tutaj nie gospodaruje, wewnątrz bardzo przypomina puszcę. Poskręcane pnie prastarych buków są wynikiem surowych warunków klimatycznych na wysokości około 1 000 metrów nad poziomem morza, a w szczególności przy mglistej pogodzie Dvorský les, jak brzmi prawidłowa nazwa tego miejsca, staje się atrakcyjnym celem wszystkich karkonoskich fotografów.

Rýchory są trafnie nazywane Karkonoszami w miniaturze. Są najdalej na wschód wysuniętym cyplem pogórza i od podnóża aż do szczytu grzbietu Rýchorský hřbet (1 033 m n.p.m.) są przeglądem bogatej przyrody różnych wysokościowych stref wegetacyjnych Karkonoszy. Od podnóża, gdzie rozciągają się kwieciste buczyny i podgórskie łąki, przez stulecia zagospodarowywane w harmonii z przyrodą przez naszych przodków, poprzez mieszane górskie lasy z bukami, świerkami, jodłami, jaworami i jarzębami, aż po część szczytową, którą na wysokości ponad 800 metrów już we właściwych Karkonoszach porastają cieniste górskie świerczyny. Tutaj tak nie jest, i dopiero w kilku najwyższych położonych miejscach grzbietu Rýchorský hřbet są drobne wysepki górskich świerczyn. Przyczyną jest zarówno względnie korzystniejszy klimat całego

masywu Rýchor, jego bogatsze warunki geologiczne i glebowe, oraz historyczne wykorzystywanie Rýchor przez pokolenia naszych przodków.

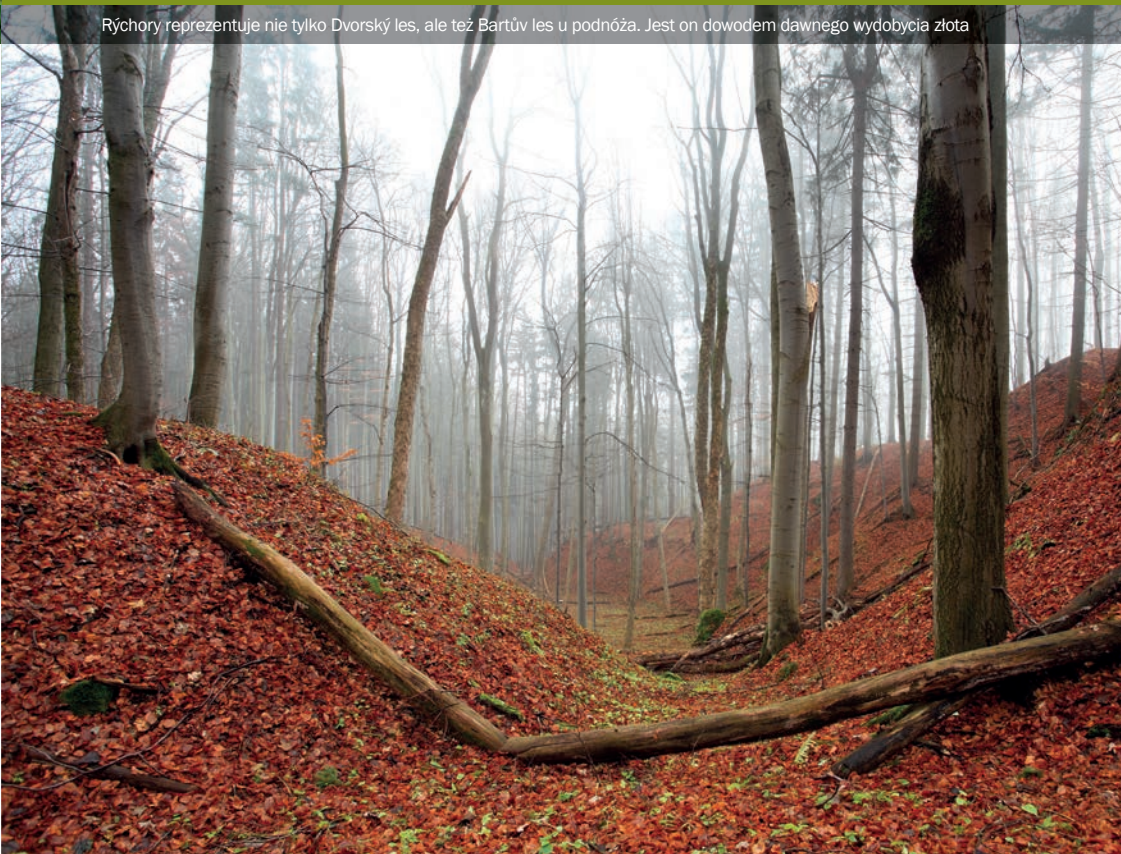
Wnętrze lasu Dvorský les tworzą przede wszystkim poskręcane pnie starych buków, które urozmaicają porosty najróżniejszych mszaków nadrzewnych, ale przede wszystkim zarodnie hub o różnych kształtach. Uważniejszy gość na pewno zauważy, że wiele tutaj starych buków ma zawsze kilka pni, wyrastających jakby z jednego miejsca. To jest pozostałość dawnego wykorzystania gospodarczego, kiedy z pnia ściętego drzewa zaczyna wyrastać kilka latorośli, które z czasem tworzą takie osobliwe grupy. W leśnictwie nazywa się to gospodarką odziomkową i w dawnych

Liczne gatunki hub są częścią cyklu życia puszczy

czasach sprzyjał temu też wolny wypas leśny. Bydło ogryzało młode pędy, dzięki czemu dochodziło do zagęszczenia kształtu regenerujących odziomków. Dziś z upodobaniem robią to sarny lub jelenie. Również wierzchołki starych buków i świerków niosą widoczne ślady

Rýchory reprezentuje nie tylko Dvorský les, ale też Bartův les u podnóża. Jest on dowodem dawnego wydobycia złota

Atmosfera Rýchor jest coraz czystsza, o czym świadczy też powrót niektórych wrażliwych gatunków i porostów, zwłaszcza brodaczek i rozplenic

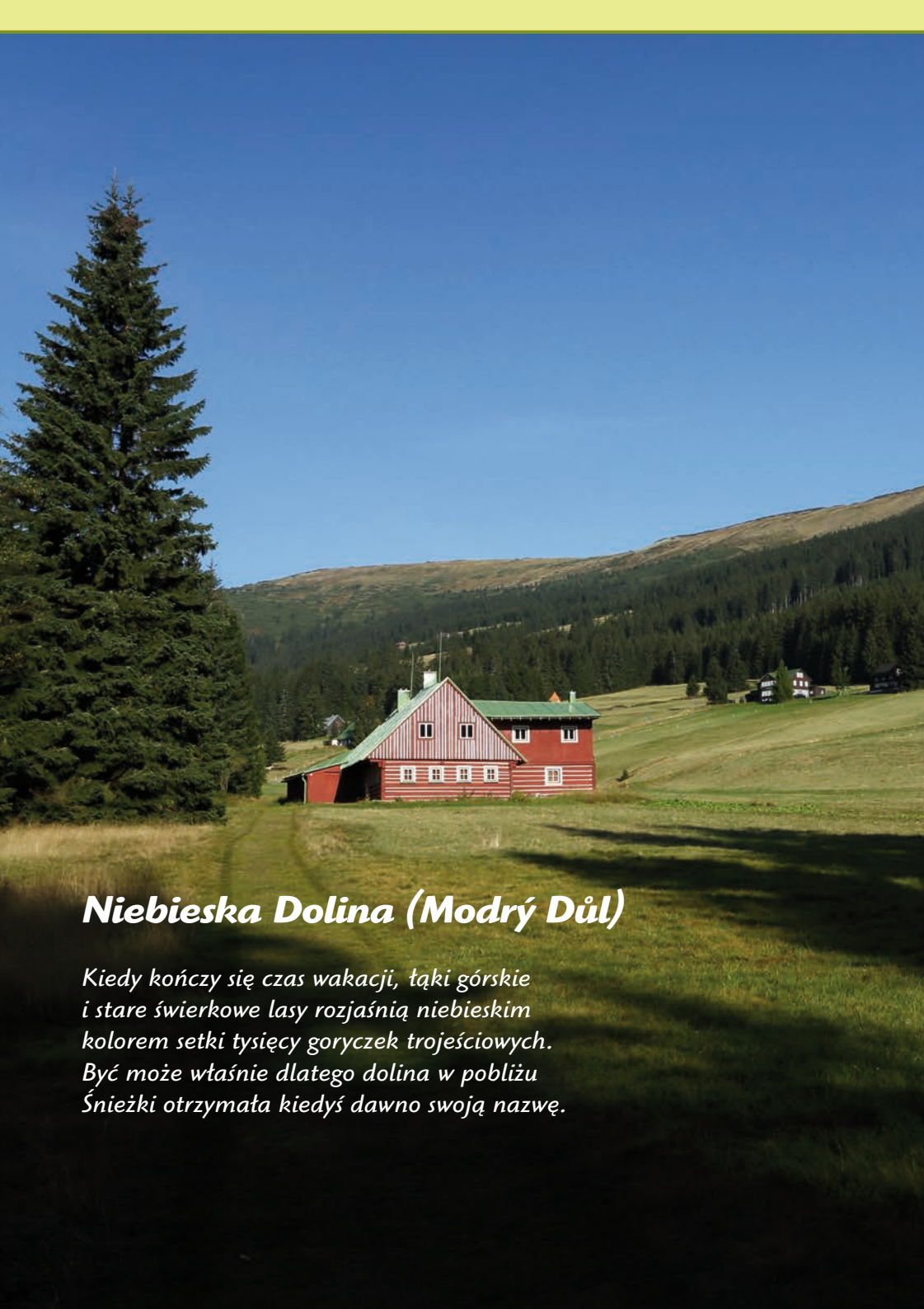
systematycznego uszkodzenia przez silne wiatry i częste zamrozy śniegowe, ale są w stanie regenerować i tworzyć osobliwe korony. Wysokość buków wynosi tu zaledwie kilka metrów, chociaż są to ponad stuletnie drzewa. To również potwierdza tutejsze wyjątkowe warunki życiowe. Wystarczy jednak zejść parędziesiąt metrów niżej na wschód i buki szybko zmieniają się w potężne leśne olbrzymy.

Masyw Rýchor warto odwiedzić nie tylko dla tajemniczej atmosfery bukowej puszczy, ale również dla ich bogatej historii. U podnóża w wielu miejscach wydobywano i płukano złoto (stąd też stara nazwa Rýžhory lub Zlaté hory). Bogatą historię miała dziś już nieistniejąca osada Sklenářovice na południowo-zachodnich zboczach Rýchor.

Dawne osady w dolinie Suchý důl pod schroniskiem Rýchorská bouda co prawda zastąpiły sadzone po wojnie lasy świerkowe, ale niezawodnym świadectwem są miejsca, gdzie do dziś występuje pomarańczowa lilia bulwkowata. Nasi przodkowie uprawiali ją jako roślinę ozdobną. Chociaż nie jest to w Karkonoszach rdzenna roślina, przetrwała w wielu miejscach Rýchor do dziś, podobnie jak krokus białokwiatowy w miejscowości Horní Albeřice. Rdzenna jest jednak lilia złotogłów, licznie występująca w okolicy punktu widokowego Maxovka. Tam stało aż do 1946 roku schronisko górskie o tej samej nazwie. Z punktu widokowego na jego fundamentach rozciągają się wspaniałe widoki na panoramę wschodnich Karkonoszy, miejscowości Světlá i Černá hora.

Do dziś nie wiadomo, czy lilia bulwkowata jest rdzenną, czy też przyniesioną z Alp przez niegdysiejszych osiedleńców Karkonoszy

Niebieska Dolina (Modrý Důl)

Kiedy kończy się czas wakacji, łąki górskie i stare świerkowe lasy rozjaśnia niebieskim kolorem setki tysięcy goryczek trojeściowych. Być może właśnie dlatego dolina w pobliżu Śnieżki otrzymała kiedyś dawną swoją nazwę.

Niebieska Dolina, Studzienna Góra i Śnieżka należą do atrakcyjnych celów gości wschodnich Karkonoszy

Wyraźną dolinę we wschodniej części Karkonoszy goście mogą podziwiać wędrując po trasie Sleská cesta między szczytem Výrovka i schroniskiem Luční bouda. Stąd rozciągają się dalekie widoki do doliny Úpy, na masyw Rýchor, często też na Góry Orlickie lub szczyt Králický Sněžník. Jeszcze na początku lata większość turystów podziwia Mapę republiki – najdłużej topniejące pole śniegowe w całych Karkonoszach. Miesiące jesienne przynoszą czasem inwersję, kiedy cała czeska kotlina jest zakryta niskim zachmurzeniem, a najwyższe miejsca Karkonoszy wznoszą się jak izolowane wyspy z białego morza chmur.

Wyraźna asymetryczna dolina, której wyższą lewą stronę tworzą zbocza góry Studziennej Góry (trzeci najwyższy szczyt w Karkonoszach, 1 554 m n.p.m.) a prawą stronę dużo niższy grzbiet Široký hřbet. Niebieską Doliną (Modrý důl) spływał podczas zlodowocenia czwartorzędowego lodowiec, który u zbiegu potoku Modrý potok i Úpy łączył się z lodowcem Kotła Olbrzyma. Dziś jego dawną obecność zdradza tylko szeroki profil poprzeczny w kształcie litery U. Niezwykła jest akumulacja dużej ilości śniegu na południowych zboczach Studziennej Góry. Jest to wynik kierunku przepływu powietrza w postaci bocznej odnogi systemu anemo-orograficznego Białej Łaby Większa część silnych wiatrów co prawda opada przez skraj doliny Úpská jáma, ale część dociera też do przełęczy między Studzienną Górą i Łączną Górą i masy śniegu układa na zawietrznej stronie na południowym zboczu. Dokładne pomiary potwierdziły aż 15-metrową zaspę, która topnieje często aż do lipca. W pewnej chwili pole

Śniegowe ma kształt przedwojennej Czechosłowacji wraz z Rusią Zakarpacką (stąd nazwa Mapa republiki). W miarę topnienia ginie ona jako pierwsza, następnie topnieje Słowacja.

W Niebieskiej Dolinie znajdują coś dla siebie zarówno przyrodnicy, jak też goście Karkonoszy. Tylko nie mogą tu chodzić wtedy, kiedy Pogotowie Górskie ogłasza zagrożenie lawinowe. Wydarzeń z dawnej i niedawnej historii (2015) jest więcej niż dosyć. Jesienią w Niebieskiej Dolinie jaśnieją pola kwitnącej goryczki trojeściowej i możliwe, że istnieje związek między ich ilością i nazwą Niebieska

Dolina. Jeszcze wcześniej kwitną tu sasanki alpejskie, żółte fiołki sudeckie, fioletowe tojadki lub żółte prosieniczniki. Geomorfolog będzie na południowych zboczach Studziennej Góry najprawdopodobniej podziwiać rozległe kamienne rumowiska, leśnika pocieszą ciemnozielone porosty wytrwałej kosodrzewiny, a historyk tu znajdzie liczne dowody dawnego osadnictwa w Karkonoszach – trwale bezleśne enklawy z charakterystycznymi drewnianymi chatami.

Cały masyw Studziennej Góry, wraz z Niebieską Doliną zapewnia doskonałe warunki śniegowe do uprawiania

Lecznicza arnika górską rośnie na łąkach Niebieskiej Doliny stosunkowo licznie

szerokiej gamy sportów zimowych. Świadczy o tym nie tylko organizacja bardzo popularnego Majowego wyścigu (Wyścig wyzwolenia) w ubiegłym wieku, który odbywał się na zboczach doliny Úpská jáma, ale przede wszystkim długa walka obrońców przyrody z ówczesnymi totalitarnymi instytucjami. W latach 60. XX wieku powstał bowiem zamiar realizacji w przepięknym otoczeniu Niebieskiej Doliny i Kotła Olbrzyma, Studziennej i Łącznej Góry

megalomańskiego projektu wytworzenia ośrodka zimowego do organizacji międzynarodowych zawodów w narciarstwie zjazdowym i innych sportach zimowych. Niewiele brakowało, aby do jego realizacji doszło. Jednak wielkie protesty naukowców, obrońców i społeczeństwa w końcu uratowały Niebieską Dolinę przed niewątpliwie wielką dewastacją. Wszystkim, którzy brali udział w tej nierównej walce z byłym reżimem, należą się nasze wielkie podziękowania.

Kandydaci do przyszłego wyboru

Czcigodny czytelnik niech nie postrzega tytułu jako podpowiedzi w decydowaniu o jakiejś dalszej kolejności w konkursie na siedem cudów Karkonoszy, ale tylko jako zaproszenie do odwiedzenia innych miejsc, które, podobnie jak całe Karkonosze, na pewno warto odwiedzić.

Śnieżne Kotły (Sněžné jámy)

Dwa monumentalne kotły lodowcowe w zachodniej części polskiej strony Karkonoszy.

Torfowisko Czarnogórskie (Černohorské rašeliniště)

Rozległe leśne torfowisko między Czarną Górą i Jasną Górą we wschodnich Karkonoszach.

Śnieżka

Najwyższa góra Karkonoszy (1603 m n.p.m.) jest już od stuleci najbardziej znanym celem turystów.

Torfowisko Úpské rašeliniště

Torfowisko arktyczne na rozległym płaskowzgórzu między schroniskiem Luční bouda i kotłem Úpské jáma.

Kocioł Matego Stawu

Kocioł lodowcowy leżący na zachód od Śnieżki.

Dolina Těsný (Klausový) důl

Romantyczna wąska dolina, lub raczej wąski parów potoku Černohorský potok między pensjonatem Pardubické

Boudy i miejscowością Janské Lázně z serią pięknych wodospadów, które już lata przyciągają uwagę karkonoskich fotografów.

Formacja skalna Pevnost

Na grzbietach Karkonoszy znajdują się osamotnione formacje skalne, przeważnie zwane tory lub skalne mury.

Dolina Čertův důl

W Karkonoszach jest wiele miejsc związanych z diabłem, mityczną istotą, która wraz z Liczyrzepą (Krakonošem) grała znaczącą rolę w życiu tutejszych mieszkańców.

Czarna góra (Černá hora)

Wyraźny szczyt o wysokości 1 299 metrów nad poziomem morza wznosi się na miejscowości Janské Lázně i jest widoczny już z daleka sylwetką witającą nas we wschodnich Karkonoszach.

Žalý

Podobnie jak Czarna Góra, również góra o dwóch szczytach Žalý nad miejscowością Vrchlabí wita z daleka gości centralnych Karkonoszy.

Siedem cudów Karkonoszy

Wydała Dyrekcja Karkonoskiego Parku Narodowego w 2019 roku
Tekst: © Jan Štursa

Fotografie: Kamila Antošová, Radek Drahný, Petr Horák, Václav Sojka,
Valerián Spusta ml., Jan Štursa, archiv Krkonošského muzea Správy KRNAP

© 2019, Správa Krkonošského národního parku (Dyrekcja Karkonoskiego Parku
Narodowego), Dobrovského 3, 543 01 Vrchlabí

ISBN: 978-80-7535-108-1

Wydrukowano na papierze z recyklingu.

NIE DO SPRZEDAŻY!

112

SOS

150

HASIČI

155

LÉKÁR

158

POLICIE

602 448 338

HORSKÁ SLUŽBA (CZ) / GOPR (PL)

nebo 1210

nebo 601 100 300

HORSKÁ SLUŽBA (CZ) / GOPR (PL)